

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н.
КАРАЗІНА СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

на тему

**«ФЕНОМЕН НЕБІНАРНОСТІ В СУЧАСНІЙ МАСОВІЙ
КУЛЬТУРІ: МЕДІЙНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи ЗСМК-42
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 061 Журналістика
Кравченко Н.Є.

Керівник: Волянська О.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1 Теоретико-методологічні засади дослідження небінарності як соціального феномену	
1.1 Сутність поняття «небінарність» у соціології та культурології.....	5
1.2 Гендер як соціальний конструкт: класичні та сучасні підходи.....	7
1.3 Квір-теорія як аналітичний інструмент у вивченні гендерної нестабільності.....	9
1.4 Феномен небінарності в історичному та міжкультурному контексті...	11
Висновки до розділу 1.....	14
2 Небінарність у сучасних медіа та кіноіндустрії: соціокультурний аналіз	
2.1 Визначення поняття «небінарність» у контексті медіа.....	17
2.2 Репрезентація небінарних персонажів у кіно та серіалах.....	19
2.3 Небінарність у публічному образі зірок шоу-бізнесу.....	25
2.4 Дискурс у медіа: як ЗМІ говорять про небінарність.....	27
2.5 Вплив на аудиторію: прийняття, поляризація, дискусії.....	30
Висновки до розділу 2.....	33
3 Соціологічний аналіз репрезентації небінарності в масовій культурі	
3.1 Програма дослідження репрезентації небінарності в масовій культурі	36
3.2 Відмінності репрезентації небінарності в українських та американських медіа.....	37
3.3 Вторинний аналіз соціологічних опитувань щодо ставлення до ЛГБТК+.....	39
3.4 Інтенсивність медійної репрезентації та її вплив на розуміння й емоційне сприйняття теми небінарності.....	42
Висновки до розділу 3.....	44
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

У ХХІ столітті масова культура стала не лише джерелом розваг, а й потужним механізмом соціалізації та формування ідентичностей. Одним із ключових соціокультурних трендів останнього десятиліття стало зростання уваги до теми гендерної різноманітності, зокрема — до феномену небінарності. Ця ідентичність кидає виклик традиційним бінарним уявленням про гендер, пропонуючи більш гнучке та інклюзивне бачення особистості. У медіа, кіноіндустрії та соціальних мережах дедалі частіше з'являються небінарні персонажі, публічні особи та активісти, що стимулює широку суспільну дискусію.

У контексті українського суспільства, яке знаходиться на перетині глобальних і локальних культурних впливів, тема небінарності потребує осмислення не лише з точки зору культурології, а й соціології, яка дозволяє дослідити глибші механізми суспільної реакції та репрезентації.

Об'єкт дослідження — масова культура як простір репрезентації гендерної ідентичності.

Предмет дослідження — особливості висвітлення та соціального сприйняття небінарності в сучасній масовій культурі.

Мета дослідження — соціологічно проаналізувати феномен небінарності в контексті сучасної масової культури, виявити способи її репрезентації та суспільні реакції.

Завдання дослідження:

- Розглянути теоретичні підходи до розуміння гендеру та небінарності;
- Дослідити специфіку репрезентації небінарних осіб у медіа та кіноіндустрії;
- Проаналізувати кейси з сучасної масової культури, що висвітлюють тему небінарності;

- Провести контент-аналіз медіа та соціальних мереж щодо небінарної ідентичності;
- Виявити основні соціальні тренди та реакції аудиторії.

У роботі застосовуються методи якісного аналізу, зокрема контент-аналіз, кейс-стаді, вторинний аналіз соціологічних даних, дискурс-аналіз.

У роботі здійснено спробу інтегрувати соціологічний підхід до вивчення небінарності в контексті масової культури, що досі залишається недостатньо дослідженим явищем в українському науковому полі.

Практичне значення отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень у галузі соціології культури, гендерних студій, а також для підвищення обізнаності про небінарні ідентичності у сфері освіти та медіа.

1 Теоретико-методологічні засади дослідження небінарності як соціального феномену

1.1 Сутність поняття «небінарність» у соціології та культурології

Термін «небінарність» є відносно новим у публічному, академічному та культурному просторі, проте з початку ХХІ століття він набув значного поширення і став ключовим для розуміння нових форм гендерної ідентичності. Походження слова «небінарність» (від англ. non-binary) пов'язане з відмовою від традиційної дихотомії «чоловік — жінка», яка довгий час домінувала у більшості культур, соціальних систем та наукових підходів. Сьогодні небінарність означає різноманіття гендерних позицій, що не вкладаються у класичну двополярну модель. Вона охоплює широкий спектр ідентичностей — від агендерності (відсутність гендеру) до бігендерності (ідентифікація з двома гендерами одночасно), гендерфлюїдності (змінність гендерної ідентичності в часі) і демігендерності (часткова ідентифікація з гендером), а також багатьох інших варіацій.

Небінарні особи можуть усвідомлювати себе поза межами традиційної статевої системи: вони можуть ототожнюватися одночасно з чоловічим і жіночим гендером, відчувати ідентичність, що змінюється залежно від ситуації чи часу, або ж не ототожнювати себе з жодним із цих гендерів. Така пластичність і множинність форм вираження гендеру відображає глибокі трансформації в суспільних уявленнях про те, що означає бути «чоловіком» або «жінкою».

З соціологічної точки зору, небінарність розглядається як соціальний конструкт, який виник під впливом низки культурних, політичних і філософських процесів, характерних для постмодерного суспільства. Відмінною рисою цього суспільства є посилення індивідуалізму, прагнення до особистісної автономії та розмивання традиційних соціальних категорій.

Раніше класичні соціологічні теорії гендеру базувалися на ідеї статево-рольової диференціації, де чоловіча і жіноча ролі вважалися сталими, біологічно зумовленими та взаємно виключними. Вони ігнорували можливість існування альтернативних гендерних форм і моделей поведінки.

З початком розвитку соціального конструктивізму у ХХ столітті, а особливо під впливом робіт Джудіт Батлер, одної з ключових постатей сучасної філософії, гендерних досліджень та квір-теорії, з'явилося нове розуміння гендеру як динамічної, дискурсивної і соціально конструйованої категорії. Батлер вказує, що гендер — це не фіксована сутність, а сукупність актів і практик, що постійно відтворюють або деконструюють усталені гендерні норми. Цей підхід дозволяє критично переосмислити бінарність як систему, що підтримує соціальну владу і дискримінацію.

З культурологічної перспективи небінарність розглядається через призму символічних систем і дискурсів, які формують уявлення про «норму» і «відхилення». Гендер у цьому контексті виступає як дискурсивна практика, що реалізується через мову, візуальні образи, наративи, ритуали та інші комунікативні засоби. Сучасні масмедіа, цифрові платформи і популярна культура є центральними майданчиками для формування і поширення нових гендерних сенсів.

Зокрема, масова культура останніх десятиліть демонструє зростаючу видимість небінарних ідентичностей. У кінематографі, літературі, музиці та блогосфері все частіше з'являються персонажі та публічні особи, які відкрито декларують небінарність або інші неконвенційні гендерні позиції. Це сприяє розширенню культурного простору для різноманітних форм самовираження та дає змогу людям, що раніше почувалися невидимими, відчувати належність і підтримку.

Однак важливо зазначити, що процес прийняття небінарності і впровадження її в соціальну практику не є однорідним і безконфліктним. У різних соціокультурних контекстах і географічних регіонах рівень відкритості до гендерного різноманіття суттєво варіюється. В багатьох консервативних

суспільствах існують значні бар'єри — як правові, так і соціальні, що ускладнюють визнання та підтримку небінарних осіб. Стигматизація, упередження і навіть насильство залишаються гострими проблемами.

Водночас у більш ліберальних і прогресивних середовищах, особливо серед молодого покоління, небінарність дедалі частіше сприймається як легітимний і природний спосіб самовираження. Соціальні мережі і цифрові комунікації відіграють ключову роль у формуванні спільнот підтримки, а також у просуванні ідей рівності і толерантності. Вони дозволяють долати ізоляцію, сприяють поширенню інформації та стимулюють суспільний діалог.

Отже, небінарність сьогодні є не лише індивідуальним вибором або психологічною характеристикою, а й важливим соціокультурним феноменом, що відображає глибинні зміни у гендерній політиці, соціальній толерантності та культурній інклюзії. Її аналіз вимагає міждисциплінарного підходу, що поєднує соціологічні дослідження, культурологічний аналіз, а також критичні теорії гендеру і ідентичності. Тільки так можна зрозуміти складність і багатогранність цього явища та сприяти формуванню більш відкритого і різноманітного суспільства.

1.2 Гендер як соціальний конструкт: класичні та сучасні підходи

У класичній соціології гендер здебільшого розглядався через призму соціальних ролей, які вважалися детермінованими біологічною статтю. Цей підхід мав на меті пояснити, як суспільство організовується та підтримує соціальний порядок за допомогою чітко розмежованих функцій, що виконуються чоловіками і жінками. Одним із найвпливовіших представників такого підходу був Талкотт Парсонс, який у рамках структурно-функціоналістської теорії розглядав гендерні ролі як ключові компоненти соціальної стабільності і гармонії. За Парсонсом, чоловіки виконують інструментальну роль, що пов'язана з економічним забезпеченням сім'ї, прийняттям рішень та соціальною активністю. Водночас жінки відведені до

експресивної ролі — забезпечення емоційної підтримки, турботи про дітей та домашнє господарство. Така модель не лише відтворювала традиційні гендерні стереотипи, але й закріплювала жорстку бінарну структуру, де ідентичність і соціальні очікування тісно пов'язані з біологічною статтю.

Проте вже у середині ХХ століття починаються значні зрушення в розумінні гендеру. Важливий внесок у це зробила концепція соціального конструктивізму, яку яскраво окреслили Пітер Бергер і Томас Лукман у класичній праці «Соціальне конструювання реальності» (1966). Вони показали, що наша реальність, у тому числі і поняття гендеру, є результатом колективної соціальної діяльності — створення, підтримання та відтворення смислів через взаємодію між людьми та інститутами. Відтак гендер перестає бути чимось «природженим», а починає розглядатися як соціальний конструкт — сукупність норм, очікувань і символів, які нав'язуються індивіду і формують його ідентичність.

Подальший розвиток цієї ідеї знаходимо у працях Ентоні Гідденса, який акцентує увагу на рефлексивності і динамічності особистісної ідентичності в умовах сучасного суспільства. Згідно з Гідденсом, індивіди не просто автоматично приймають соціальні ролі, а активно їх інтерпретують і трансформують, здійснюючи усвідомлені життєві вибори. Гендер в його розумінні — це поле для самовираження і перформансу, де особистість здатна формувати власну ідентичність у контексті різноманітних соціальних впливів і культурних практик.

Найбільш радикальним і впливовим внеском у теорію гендеру стала праця Джудіт Батлер «Gender Trouble» (1990), яка сформулювала концепцію перформативності гендеру. Батлер заперечує ідею гендеру як стабільної сутності або природної категорії. Вона пропонує розуміти гендер як «серію дій», які постійно повторюються і таким чином створюють ілюзію сталості. Гендер «виконується» через мову, жести, поведінку, стиль одягу і багато інших практик, які закріплюють соціальні норми і ієрархії. Ця перформативна

природа гендеру дає змогу розглядати його як гнучкий і мінливий феномен, що не обов'язково відповідає бінарним рамкам.

Концепція Батлер стала теоретичною основою для визнання гендерних ідентичностей, які не вкладаються у традиційні категорії чоловіка чи жінки. Це відкриває можливості для легітимації трансгендерних, небінарних, гендерфлюїдних, агендерних та інших форм самоідентифікації, що раніше часто ігнорувалися або маргіналізувалися в науковому та публічному дискурсі.

Еволюція наукових підходів до гендеру відображає також глибокі соціальні та культурні зміни, що відбуваються у суспільстві. Якщо раніше гендер розглядався як проста і стабільна «роль», що приписується людині за біологічною ознакою, то тепер це багатовимірна і динамічна категорія, яка формується у процесі взаємодії індивіда з соціальними інститутами, нормами, дискурсами і культурними практиками. Цей зсув є не лише науковим, а й політичним, оскільки ставить під сумнів традиційні структури влади і сприяє розвитку соціальної рівності та інклюзії.

Таким чином, сучасне розуміння гендеру базується на міждисциплінарному підході, що поєднує соціологічний аналіз, культурологію, психологію та критичні теорії. Воно визнає складність і різноманітність гендерних ідентичностей, відкриває простір для самовираження та трансформації традиційних уявлень про стать і гендер, що є важливим кроком до більш відкритого і справедливого суспільства.

1.3 Квір-теорія як аналітичний інструмент у вивченні гендерної нестабільності

Квір-теорія постала у 1990-х роках як міждисциплінарний напрям, який поєднує ідеї літературознавства, культурології, соціології, фемінізму та ЛГБТ-досліджень. Вона виникла як критична реакція на обмеженість традиційних наукових парадигм у вивченні сексуальності та гендеру, які, як правило, базувалися на нормативних бінарних поділах — чоловік/жінка,

гетеросексуальність/гомосексуальність. Ці категорії, за переконанням квір-дослідників, штучно обмежують розмаїття людського досвіду, ігноруючи багатогранність і мінливість ідентичностей.

Основоположниками квір-теорії вважають таких мислителів, як Ів Кософські Седжвік, Майкл Ворнер, Джудіт Батлер, Гейл Рубін та інших, хто поставив під сумнів ідею стабільних, фіксованих ідентичностей як соціальних і культурних конструкцій. Ці вчені наголошують, що ідентичності не є чимось заданим чи незмінним, а формуються, змінюються та проявляються у конкретних історичних і соціальних контекстах.

Однією з центральних постатей у розвитку квір-дискурсу є Ів Кософські Седжвік, яка заклала основи для розуміння сексуальності як спектру, а не як стабільної категорії. У своїй праці «Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire» вона досліджувала, як у гетеронормативному суспільстві чоловіки часто вступають у глибокі емоційні (а подекуди й еротичні) зв'язки, які залишаються непроговореними або табуйованими. Седжвік наголошувала, що сексуальність не зводиться до простої опозиції «гомо»/«гетеро», а існує у складній системі бажань, прив'язаних до культури, мови і влади. Її підхід відкрив шлях до аналізу текстів, тіл та соціальних практик у термінах неоднозначності, нестабільності та гнучкості ідентичності.

Ключовим поняттям квір-теорії є критика гетеронормативності — домінуючої ідеології, що позиціонує гетеросексуальність як єдину «природну» і «нормальну» форму сексуальності, а всі інші варіанти ставить у маргінальне положення. Гетеронормативність також передбачає жорсткі бінарні уявлення про гендер як біологічно визначений, статично зафіксований атрибут людини. Квір-теорія розвінчує ці стереотипи, доводячи, що сексуальність і гендер — це радше спектри, ніж дві протилежні категорії.

Особливе місце у цій теорії займає праця Джудіт Батлер, яка у своїй книзі «Gender Trouble» (1990) ввела поняття перформативності гендеру. За її словами, ми не народжуємося з певним гендером — ми його «виконуємо»

через нашу поведінку, мову, зовнішній вигляд, таким чином формуючи свою ідентичність у процесі постійної соціальної взаємодії.

У цьому контексті квір-теорія не просто розглядає небінарність як один із варіантів гендерної ідентичності. Вона трактує небінарність як радикальний акт опору і виклику усталеним соціальним нормам та категоріям. Небінарна ідентичність, за квір-дискурсом, є не просто альтернативою традиційному поділу на чоловіка і жінку, а й сама по собі руйнує усталені уявлення про гендер, тіло, сексуальність і соціальні норми.

Таким чином, небінарність у рамках квір-теорії розглядається як політичний жест — спосіб підважити, деконструювати і трансформувати структури влади, ієрархії та нормативності. Це розуміння дозволяє бачити небінарних людей не як виняток чи аномалію, а як суб'єктів, які мають потенціал змінювати соціокультурний ландшафт, сприяти інклюзії, плюралізму і розширенню свободи самовираження.

Завдяки своїй міждисциплінарності, глибинній критичності та політичній ангажованості квір-теорія нині є одним із найвпливовіших підходів у гуманітарних і соціальних науках, що досліджують ідентичність, сексуальність, тілесність та соціальну нерівність. Вона стимулює нові способи мислення, що виходять за межі традиційних дихотомій, і сприяє розвитку більш відкритого і толерантного суспільства.

1.4 Феномен небінарності в історичному та міжкультурному контексті

Попри те, що поняття «небінарність» у сучасному публічному дискурсі сприймається як відносно нове, інноваційне та навіть революційне, сама ідея існування гендерних ідентичностей, які не вкладаються в жорстку бінарну систему «чоловік – жінка», має глибокі історичні, культурні та антропологічні корені. Гендерна гнучкість — не винахід XXI століття, а радше постколоніальна рефлексія над багатовіковими практиками різних народів, які

протягом століть визнавали й вшановували множинність гендерного досвіду. У багатьох культурах світу можна знайти соціальні категорії та ідентичності, які або прямо відповідають сучасному розумінню небінарності, або демонструють подібну відкритість до складної, нефіксованої природи гендеру.

Одним із найбільш відомих прикладів є соціальна група хіджр у Південній Азії, особливо в Індії, Пакистані, Бангладеш та Непалі. Хіджри — це історично визнана спільнота, яка включає людей, призначених чоловіками при народженні, але які не ототожнюють себе виключно з чоловічою чи жіночою статтю. Серед них можуть бути інтерсекс-особи, трансгендерні чи небінарні люди. Традиційно хіджри виконують особливі ритуальні ролі — вони благословляють новонароджених, беруть участь у весіллях, релігійних святах, здійснюють духовні практики. Незважаючи на поширену дискримінацію, їхній статус офіційно визнаний державою — у 2014 році Верховний суд Індії визнав хіджр третьою статтю, що стало важливим кроком до легітимації небінарної ідентичності на правовому рівні.

Іншим прикладом є так звані дводуховні люди (two-spirit people) серед корінних народів Північної Америки. У різних племенах, таких як навахо, лакота, чорнонога, зустрічалися особи, які поєднували риси як чоловічого, так і жіночого гендерів. Ці люди часто обіймали важливі суспільні позиції: вони були шаманами, знахарями, наставниками, поетами або оповідачами. Їхній статус мав не лише соціальне, а й сакральне значення — дводуховні особи вважалися такими, що мають доступ до вищого знання, здатність бути посередниками між світами, гармонізувати суперечності. Це підтверджує, що в багатьох доколоніальних культурах гендер сприймався як багатовимірне явище, а не як фіксована біологічна даність.

На островах Тихоокеанського регіону, зокрема в Тонга, Самоа, Фіджі та інших полінезійських культурах, існують гендерні ідентичності, подібні до небінарних. У Тонга, наприклад, існує поняття факалеїті — це люди, народжені як чоловіки, які приймають жіночі соціальні ролі та одяг, але не завжди ототожнюють себе як жінки. Вони можуть виконувати традиційно жіночі

обов'язки, займатися ремеслами, брати участь у церемоніях, і при цьому залишатися поважаними членами громади. У Самоа подібну роль відіграють фафафіне — також історично визнана частина соціальної структури, що ілюструє відкритість до гендерної різноманітності в культурі, де традиція не сприймає її як загрозу, а навпаки — як багатство.

Схожі форми можна виявити й в інших культурах. Наприклад, у Таїланді існує явище катої — люди з чоловічою біологічною статтю, які ідентифікують себе як жінки або небінарні особи. Вони присутні в медіа, шоу-бізнесі, а також у повсякденному житті, хоча й стикаються з певними формами дискримінації. На Балканах, серед албанських горян, існував феномен бурнеша — жінок, які з релігійних або соціальних причин присягалися жити як чоловіки, щоб мати право на власність, працю або керівництво сім'єю. У них змінювалися не лише зовнішність, а й соціальні ролі, і суспільство визнавало їхню нову ідентичність без спроб дискредитації.

Ці численні історичні приклади демонструють, що людські суспільства в різні історичні епохи й культурні контексти неодноразово визнавали множинність гендерних форм. Вони вказують на те, що бінарна модель, яка панувала в західному світі впродовж останніх століть — не універсальна і не «природна», а радше зумовлена культурно, політично та колоніально. Гендерні категорії не є сталими біологічними істинами, а створюються і підтримуються суспільством через норми, закони, релігійні догми та символічні практики.

Сучасне поняття небінарності, таким чином, можна розглядати як не лише нову форму самовираження, а як відновлення історичної пам'яті про гендерну різноманітність. Небінарність сьогодні — це не просто альтернатива традиційній гендерній дихотомії, а глобалізована форма стародавніх культурних практик, що пройшли через призму сучасної квір-теорії, фемінізму, постколоніальної критики та прав людини.

Цей історичний контекст також дозволяє переосмислити сучасні дискусії навколо прав небінарних осіб. Коли представники консервативних або традиціоналістських поглядів заявляють, що небінарність — це «мода» або

«західний винахід», вони часто ігнорують факти: у багатьох культурах до колоніального вторгнення існували більш гнучкі, відкриті й навіть шанобливі ставлення до гендерної різноманітності. Натомість саме колоніальна експансія принесла з собою ідеологію жорсткої гетеронормативності та бінарної ідентичності, витіснивши або маргіналізувавши місцеві форми статево-гендерного самовираження.

Сучасна небінарність є не лише соціальним або особистісним вибором, а й актом історичної пам'яті, культурного опору та утвердження права на різноманітність. Її визнання — це не лише акт толерантності, а й спроба відновити багатоголосся людських ідентичностей, яке існувало впродовж тисячоліть, але було заглушене доміантними західними нормами. Таким чином, небінарність є важливим фокусом для міждисциплінарного осмислення — від культурології до антропології, від соціології до прав людини.

Таким чином, небінарність — це не просто реакція на виклики ідентичності у постмодерному світі, а комплексне культурно-історичне явище з глибокими коріннями. Вона демонструє, що гендерні категорії є динамічними, соціально та культурно обумовленими, а їхнє розуміння має враховувати як локальні традиції, так і глобальні трансформації гендерних норм. Для адекватного дослідження небінарності необхідний міждисциплінарний підхід, що поєднує соціологію, культурологію, історію, антропологію та гендерні студії, аби розкрити всю складність і багатогранність цього феномену.

Висновки до розділу 1

Проведений у першому розділі аналіз засвідчив, що поняття небінарності є складним міждисциплінарним конструктом, який сформувався на перетині соціологічної, культурологічної, філософської та антропологічної думки. Небінарність постає як феномен, що кидає виклик усталеній гендерній

бінарності, пропонуючи альтернативні способи самовираження, ідентифікації та існування поза або між полюсами «чоловічого» і «жіночого». Вона охоплює широкий спектр ідентичностей і практик, які раніше були невидимими або ж маргіналізованими в межах панівних соціокультурних систем.

Соціологічні концепції, починаючи з класичних функціоналістських підходів і завершуючи постструктуралістськими теоріями перформативності, продемонстрували еволюцію розуміння гендеру — від фіксованої біологічної ролі до гнучкої, культурно обумовленої конструкції. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграли праці Джудіт Батлер, яка показала, що гендер — це не стільки «буття», скільки «виконання», результат повторюваних соціальних дій. У цьому контексті небінарність постає не як виключення з норми, а як приклад альтернативної норми, що деконструє бінарні установки.

Квір-теорія, зокрема в інтерпретаціях Батлер, Седжвік, Ворнера, стала потужним аналітичним інструментом, що дозволив побачити, як гендер і сексуальність функціонують у структурі влади, дискурсу та культури. Квір-підхід наголошує, що небінарність — це не лише індивідуальний досвід, а й політична категорія, що має потенціал підважити усталені ієрархії, розширити межі уявлень про тіло, бажання, норму та інституційну легітимність.

Історико-культурний аналіз у підрозділі 1.4 продемонстрував, що ідеї небінарності не є винятковим продуктом сучасної західної культури. Навпаки, у багатьох традиційних суспільствах існували (і подекуди досі існують) форми гендерної різноманітності, які визнавали та легітимізували соціально й духовно осіб поза бінарною системою. Приклади хіджр, дводуховних людей, факалеті, фафафіне, катой тощо свідчать про те, що західна бінарна модель є культурно-специфічною конструкцією, яка не може претендувати на універсальність. У цьому контексті сучасне поняття небінарності можна розглядати як процес реконцептуалізації або навіть «відродження» втрачених форм гендерного існування, тепер уже в глобалізованому, цифровому і постсекулярному світі.

Таким чином, у першому розділі показано, що небінарність є не лише новою соціальною категорією, а радше результатом глибоких культурних і наукових трансформацій. Вона є відповіддю на зміну парадигм у розумінні ідентичності, людського тіла, норми та соціального включення. У сучасному контексті небінарність вимагає складного аналітичного підходу — вона водночас є особистим переживанням, соціальним викликом, політичним жестом і культурним наративом. Її вивчення відкриває нові горизонти для переосмислення гендерної справедливості, прав людини, інституційної інклюзії та соціальної солідарності в добу множинності ідентичностей.

РОЗДІЛ 2 Небінарність у сучасних медіа та кіноіндустрії: соціокультурний аналіз

2.1 Визначення поняття «небінарність» у контексті медіа

У медійному просторі поняття «небінарність» почало активно з'являтися впродовж останнього десятиліття, особливо в англomовному культурному контексті, де теми гендерної різноманітності та квір-ідентичностей уже довгий час перебувають у центрі суспільних дискусій. Масова культура — телебачення, кінематограф, музика, цифрові платформи та соціальні мережі — стала одним із ключових майданчиків, на якому формуються нові моделі ідентичності, включно з небінарними. Цей процес супроводжується не лише підвищенням видимості таких ідентичностей, але й активною суспільною полемікою навколо понять «норми», «інклюзивності» та «відхилення».

Репрезентація небінарності в медіа — це не просто питання того, хто зображений і як це зроблено, а значно ширша соціокультурна практика, що впливає на розуміння гендеру в суспільстві. Медіа не лише відображають соціальні реалії, а й активно формують їх, виробляючи та відтворюючи культурні наративи, символіку і сенси. Через створення образів і історій, медійний простір задає рамки того, що вважається прийнятним, легітимним або навпаки — маргінальним і відхиленим. Таким чином, медіа виступають інструментом нормалізації, який визначає стандарти соціальної поведінки і конструює символічну владу, що впливає на процеси ідентифікації індивідів і груп.

Небінарні персонажі дедалі частіше з'являються у популярних телесеріалах, фільмах, музичних кліпах і рекламних кампаніях. Серіали як *Euphoria* чи *Sex Education* демонструють персонажів, що відображають різноманіття гендерних ідентичностей, включно з небінарними, трансгендерними та гендерквір особами. В музиці зростає популярність

артистів, які відкрито заявляють про небінарність або квір-ідентичність. Вони активно працюють з темами гендерної флюїдності у своїх творчих проєктах. Ця присутність у масовій культурі виконує подвійну функцію: з одного боку — розширення публічного уявлення про гендерну ідентичність, підвищення видимості і формування толерантнішого ставлення; з іншого — сприяння комерціалізації квір-естетики, яка іноді подається поверхово або спрощено, без глибшого розуміння складних соціальних реалій, що стоять за цими ідентичностями.

Соціальні мережі й цифрові платформи (TikTok, Instagram, YouTube) стали надзвичайно важливими каналами репрезентації небінарності, відкривши нові можливості для самоідентифікації та самовираження. Тут небінарні автори створюють контент, у якому вони самі визначають рамки власної ідентичності, візуальної подачі і наративів, що значно відрізняється від традиційних мейнстрімних медіа. Це дозволяє формувати контр-дискурс, у якому небінарність не сприймається як «відхилення» чи «проблема», а як автентичне втілення багатоманіття людського досвіду. Через ці платформи зростає видимість локальних спільнот і індивідів, які можуть поділитися своїми історіями, підтримати одне одного та впливати на ширший культурний контекст.

Проте разом із видимістю у медіа поширюються і складнощі. Небінарність часто піддається апропріації — коли елементи небінарної ідентичності використовуються у маркетингу, рекламі чи моді без глибокого розуміння або зневаги реальних потреб і проблем небінарних людей. Така поверхова репрезентація може зміцнювати стереотипи або редукувати складний соціальний феномен до «модного тренду». Водночас медіа залишаються полем соціального конфлікту і боротьби: небінарні ідентичності часто стають мішенню консервативних критиків, політичних рухів і культурних дебатів, де визначення «норми» та «відхилення» активно конкурують.

Отже, аналіз медійної репрезентації небінарності має ключове значення для розуміння того, як суспільство конструює нові соціальні норми і межі прийнятності. Медіа можуть бути потужним ресурсом для підтримки видимості, визнання і рівності небінарних осіб, але водночас залишаються ареною апропріації, спрощення і політичних протистоянь. Саме тому критичний підхід до вивчення цього феномена — з огляду на взаємодію культури, політики, економіки і технологій — є важливим інструментом для розуміння сучасних соціальних трансформацій у сфері гендеру та ідентичності.

2.2 Репрезентація небінарних персонажів у кіно та серіалах

Упродовж останнього десятиліття у медіарепрезентації гендерної різноманітності відбуваються поступові, але значущі зміни. Видимість небінарних персонажів у популярних телесеріалах, фільмах та інших культурних продуктах зростає, що свідчить про еволюцію суспільного сприйняття гендеру та поступове розмивання традиційних бінарних уявлень. Ці образи не просто відображають нові реалії — вони активно формують уявлення про гендер як спектр, відкриваючи можливості для самовираження поза межами традиційних ролей.

Одним із найвідоміших і найпомітніших прикладів є персонаж Тейлор Мейсон із американського серіалу *Billions*, роль якого виконує небінарна акторка Asia Kate Dillon. Тейлор — не просто перший відкрито небінарний персонаж у великому телесеріалі, а й складна фігура, що функціонує у високоієрархізованому фінансовому світі. Їхня гендерна ідентичність не є центром сюжету або приводом для стереотипних конфліктів, а інтегрована в широку картину особистісних та професійних викликів. Це є прикладом інклюзивного підходу, який не редукує ідентичність до «теми», а демонструє її як природну і невід'ємну частину життя персонажа.

Ще одним важливим персонажем, який відіграє значну роль у популяризації та нормалізації небінарної ідентичності, є Кел (Cal) із британського серіалу Sex Education. Цей серіал, відомий своїм прогресивним підходом до тем сексуальності, гендеру, психічного здоров'я та стосунків, створив новий рівень телевізійної репрезентації завдяки багатовимірним персонажам, серед яких Кел вирізняється особливо.

Кел — небінарна підліткова персона, яка навчається у школі Моордейл. Вони відкрито заявляють про свою ідентичність, використовують займенники they/them і, що дуже важливо, не зводяться до стереотипного зображення «іншого». Кел має характер, історію, прагнення, внутрішні конфлікти — вони постають як повноцінна особистість, а не лише як ілюстрація гендерного спектра.

Однією з ключових сюжетних ліній, пов'язаних із Кел, є їхнє протистояння шкільній адміністрації щодо уніформи та дотримання гендерних правил. Школа вимагає, щоб усі учні відповідали певному дрес-коду, який жорстко поділений на «чоловічий» та «жіночий». Кел, як небінарна особа, виявляє спротив цим нормам, наголошуючи, що подібні вимоги стирають їхню ідентичність і не дають змоги почуватися безпечно. Ця боротьба — не лише про одяг, а про право на самовираження, тілесну автономію та видимість у суспільстві, яке часто вимагає від людини відповідати певним шаблонам.

Крім того, у серіалі піднімається тема дискомфорту у власному тілі та складнощів, з якими стикається Кел у повсякденному житті — як у школі, так і в міжособистісних стосунках. Наприклад, ми бачимо їхню боротьбу із гендерною дисфорією, проблеми з медичними системами, які не пристосовані до небінарних людей, а також труднощі з пошуком підтримки навіть у середовищі, яке загалом позиціонує себе як «відкрите» чи «прогресивне». Таким чином, серіал показує, що навіть у, здавалося б, інклюзивних просторах небінарні люди все одно можуть залишатися невидимими, ізольованими або непочутими.

Не менш важливою є й дружба Кел із Джексоном — гетеросексуальним хлопцем, який намагається зрозуміти Кел і їхню ідентичність. Ці стосунки — складні, щирі й позбавлені кліше: вони демонструють, як можна будувати емоційну близькість і взаємну повагу навіть попри культурні та гендерні бар'єри. Через цю лінію глядачі отримують емоційно насичене вікно в досвід небінарної людини, що дозволяє краще зрозуміти не лише поверхові риси, як-от одяг чи ім'я, а глибокі психологічні та соціальні переживання, пов'язані з самоприйняттям, визнанням і любов'ю.

Таким чином, образ Кел виконує подвійну функцію. З одного боку, вони є символом спротиву — викликом нормам, які змушують людей вибирати лише з двох опцій. З іншого — вони є голосом спільноти, яка довгий час залишалася за межами мейнстріму. Репрезентація небінарності через персонажа, який має не лише ідеологічне, а й емоційне, людське вимірювання, дозволяє аудиторії розвивати емпатію, ламати власні упередження й задумуватись над ширшим питанням: що означає бути собою в системі, яка тебе не бачить?

Кел у *Sex Education* — це більше, ніж просто персонаж. Це — втілення актуального суспільного діалогу про гендерну множинність, необхідність інклюзивного середовища та право кожної людини на повагу, безпеку і видимість. Їхня присутність у популярному серіалі стала важливим кроком до нормалізації небінарних ідентичностей у масовій культурі, а також прикладом того, як медіа можуть відігравати конструктивну роль у формуванні відкритішого суспільства.

Серіал *Star Trek: Discovery* став важливою віхою у репрезентації гендерної різноманітності в науковій фантастиці, зокрема через введення двох небінарних персонажів — Адіри (Adira) та Грея (Gray). Ці персонажі не лише мають сюжетну вагу, а й виконують роль культурних маркерів змін, що відбуваються у медіапросторі: від поверхової інклюзії до глибокого зображення складних ідентичностей.

Адіра Тал — перший персонаж у франшизі Star Trek, який ідентифікує себе як небінарна особа (they/them). Їхній персонаж зображено з тонкою чутливістю: серіал не експлуатує гендерну ідентичність Адіри як "сенсацію", натомість вона є природною і невід'ємною частиною сюжету, зосередженого на людських якостях, емоціях і моральному виборі. Важливо, що акторка Блу дель Барріо, яка виконує роль Адіри, також є небінарною особою, що надає ще більшої автентичності репрезентації.

Ґрей Тал — трансгендерний персонаж, що ідентифікує себе як хлопець. Він є коханим Адіри та, на початку, існує як свідомість, збережена в симбіонті Тал, до моменту, коли завдяки технологіям 32-го століття він отримує власне тіло. Їхні стосунки — це інтимна, ніжна й глибоко емоційна історія, яка відходить від традиційних романтичних схем. Тут кохання не прив'язане до біологічної статі чи гендерної бінарності — воно показане як зв'язок душ і цінностей, як справжня людська близькість.

Ця сюжетна лінія є революційною з кількох причин. По-перше, вона демонструє небінарне кохання як таке, що не є «інакшим» або «екзотичним». Воно зображується з тією ж емоційною глибиною, що й будь-які інші романтичні лінії, не редукуючи персонажів до їхньої гендерної ідентичності. По-друге, серіал піднімає питання прийняття себе та видимості в суспільстві: як у буквальному, так і в метафоричному сенсі. Ґрей спершу існує лише для Адіри — ніхто інший не може його бачити. Це стає потужною метафорою досвіду багатьох транс- та небінарних людей, які змушені доводити своє існування в світі, що часто їх ігнорує. По-третє, інтеграція цих персонажів у високотехнологічне, космічне майбутнє Star Trek символізує уявлення про інклюзію як норму майбутнього, де різноманітність не потребує пояснення чи виправдання, а просто існує.

Star Trek: Discovery не лише пропонує розширення меж уявлень про гендер, а й виконує освітню та емпатійну функцію, знайомлячи широку глядацьку аудиторію з небінарністю у формі, доступній і зворушливій. Завдяки цьому серіал робить внесок у нормалізацію та легітимацію гендерного

спектра, надаючи голоси тим, хто довгий час залишався за кадром мейнстримного медіа.

Таким чином, Адіра і Грей — це не лише символи репрезентації, а й емоційні провідники нової етики майбутнього, де кожна ідентичність має право на існування, любов, прийняття й повагу. Їхня присутність у популярному франчайзі — це потужний культурний жест, що свідчить про зрушення в суспільному мисленні й про трансформацію уявлень про норму в масовій культурі.

Разом із зростанням видимості небінарних осіб у кіно, телебаченні та цифрових медіа зростає і критика таких репрезентацій, особливо з боку квір-дослідників, культурологів і самих представників небінарних спільнот. Все частіше вказується на те, що небінарні образи в мейнстрімі часто використовуються як інструмент маркетингу, покликаний створити враження прогресивності, інклюзивності та соціальної відповідальності бренду, серіалу або платформи. Проте така «вітринна» репрезентація рідко супроводжується глибоким розумінням чи автентичним відображенням досвіду небінарних людей.

Критики часто звертають увагу на «квір-вмикання» (queerbaiting) — тактику, коли у серіалах або фільмах натякають на квір-ідентичність персонажів, але не розвивають її повноцінно. Це створює ефект очікування та залучає ЛГБТ+-аудиторію без фактичного визнання чи розкриття ідентичності. Хоча це частіше стосується гомосексуальних персонажів, подібне спостерігається і щодо небінарних постатей — наприклад, візуальна подача персонажа, стиль одягу або андрогінність часто використовуються як візуальний «шарм», що насправді не супроводжується реальним розвитком персонажа чи глибоким сюжетом.

Культурологічні дослідження, як-от праці Ребекки Сугг (Rebecca Sugar) — творчині серіалу *Steven Universe*, — демонструють, наскільки важливо не просто представляти небінарних чи небінарно-кодованих персонажів, а й вбудовувати їхні історії в етичні, емоційно достовірні й значущі наративи.

Sugar відзначає, що лише тоді, коли такі персонажі мають внутрішню логіку, конфлікти й розвиток, можна говорити про справжню інклюзивність.

Згідно з даними GLAAD Media Institute (2023), лише менше 1% усіх персонажів на телебаченні США є відкрито небінарними, а ще менше — отримують повноцінні сюжетні арки. Дослідження також показує, що більшість цих персонажів зосереджені у жанрі фантастики або анімації, що створює ризик того, що небінарність буде сприйматися як щось «нереальне» або далеке від повсякденного досвіду.

На прикладі серіалу *Billions*, де персонаж Тейлор Мейсон (у виконанні небінарної акторки Азії Кейт Діллон) представлений як високопрофесійна фінансова аналітикиня, ми бачимо позитивний приклад. Однак навіть тут критики звертають увагу на те, що сюжет фокусується радше на виняткових досягненнях персонажа, ніж на повсякденних аспектах їхнього небінарного досвіду, що може створити елітарну модель репрезентації, далеку від реальності багатьох небінарних осіб.

На відміну від мейнстримного телебачення, соціальні медіа стали простором автентичної репрезентації, де небінарні люди самі визначають власні наративи. Платформи на кшталт TikTok, Instagram, YouTube дали змогу небінарним авторам розповідати про досвід дисфорії, ейфорії, coming out, трансформації стилю, юридичні та медичні труднощі — тобто створювати багатогранний образ життя, вільний від нав'язаних форматів.

Наприклад, TikTok-креаторка @tylergaca (ghosthoney), яка часто досліджує андрогінність і небінарну ідентичність через гумор і фантастичні образи, зібрала мільйони переглядів. Її контент одночасно естетичний, особистий і політичний, а головне — створений самою небінарною людиною, без посередництва сценаристів чи редакторів.

Цифрові платформи також стали середовищем для формування контрнаративів — реакції на однобічну або поверхову репрезентацію у мейнстрімі. Онлайн-кампанії на кшталт #TransIsBeautiful, #NonbinaryJoy, #OwnVoices стали не лише актом самопрезентації, а й політичною дією, яка

викриває експлуатацію квір-образів та підкреслює необхідність репрезентацій, створених ізсередини спільнот.

Також зростає популярність незалежних квір-медіапроектів — журналів (them, Autostraddle), подкастів (Gender Reveal), краудфандингових фільмів та книжок, що публікують автентичні історії небінарних людей. Це альтернатива глянцевої репрезентації, що часто знеособлює квір-ідентичності.

Медіарепрезентація небінарності — це багатошаровий процес, у якому перетинаються сила видимості, ризик комерційної апропріації та потенціал для глибоких соціальних трансформацій. Щоби ця репрезентація була не лише політкоректною, а й трансформаційною, вона повинна бути створеною або співствореною небінарними людьми, уникати шаблонізації (андрогінність \neq небінарність), вбудовуватися у повноцінні наративи, а не зводитися до «прогресивного» маркера, відображати різні аспекти досвіду — від емоцій і тіла до родини, праці, віку, культури та співіснувати з автономними медіаініціативами, що формують контрнаратив.

Таким чином, лише через критичний аналіз і підтримку медіа, які справді чують небінарні голоси, можна уникнути поверхової репрезентації і наблизитися до справжньої інклюзії у культурному полі.

2.3 Небінарність у публічному образі зірок шоу-бізнесу

Шоу-бізнес, зокрема музична, модна та кіноіндустрія, відіграє визначальну роль у формуванні культурних уявлень про ідентичність. У сучасному глобальному медійному просторі саме зірки стають не лише об'єктами наслідування, а й потужними агентами соціального впливу, які можуть кардинально змінювати уявлення про норму та інакшість. Тому поява небінарних ідентичностей у публічному полі, особливо через фігури знаменитостей, значно посилила видимість, легітимацію та обговорення цього явища в масовій свідомості.

Одним із найяскравіших прикладів став британський співак Sam Smith, який у 2019 році публічно заявив про свою небінарну ідентичність і почав використовувати гендерно нейтральні займенники they/them. Цей камінг-аут став знаковою подією, широко висвітленою у світових медіа, і викликав масштабні дискусії щодо граматичних норм, культурних очікувань і прийнятності небінарності в публічному просторі. Smith неодноразово у своїх інтерв'ю та виступах підкреслював важливість особистої автентичності, права на самоідентифікацію та подолання стереотипів. Їхній приклад надихнув багатьох молодих людей, що шукають мову для власного гендерного досвіду.

Американська співачка, акторка та культурна ікона Janelle Monáe також відкрито ідентифікує себе як небінарну особу, втілюючи це не лише у своїх публічних заявах, а й через творчість. Її альбом *Dirty Computer* став не просто музичним, а й політичним маніфестом, який деконструє усталені уявлення про гендер, сексуальність і тілесність. Monáe поєднує в своїх образах елементи футуризму, афрофемінізму та квір-естетики, створюючи багатопланові наративи, що розширюють розуміння небінарного досвіду. Вона акцентує увагу на важливості свободи самовираження і боротьбі проти системних обмежень.

Asia Kate Dillon — небінарний актор, відомий за ролями у серіалах *Billions* та *Orange Is the New Black*, — є прикладом не лише творчої, а й активістської діяльності в індустрії розваг. Dillon відкрито критикує гендерні стереотипи та нерівність у кіно, виступаючи за скасування поділу акторських нагород на чоловічі та жіночі категорії. Вони стали першою небінарною особою, номінованою на престижну премію в некатегоризованій гендерній номінації, що викликало широку публічну дискусію про необхідність трансформації традиційних індустріальних практик.

Зірки, які відкрито ідентифікують себе як небінарні, виконують кілька важливих функцій у сучасному суспільстві. По-перше, вони сприяють нормалізації небінарності через свою присутність у мейнстримних медіа та публічному дискурсі, формуючи нові культурні норми. По-друге, їхні особисті

історії стають джерелом натхнення, валідації і підтримки для молодих людей, які шукають слова для опису власного гендерного досвіду. По-третє, їхній вплив підкреслює нагальну потребу в інституційних змінах — від адаптації мовних практик (застосування гендерно нейтральних займенників) до більш системних реформ у кіно- та музичній індустріях, які мають стати більш відкритими та інклюзивними.

Водночас існують і певні ризики. Небінарність, як і інші аспекти квір-культури, може бути спрощена і редукована до модного тренду, позбавленого глибини, історичного та соціального контексту. Іноді цей феномен стає частиною маркетингової стратегії — так званої квір-апропріації, коли елементи небінарної ідентичності використовуються задля комерційного успіху без реального занурення у проблематику. Тому важливо не лише фіксувати факт появи таких репрезентацій, а й критично аналізувати їхній зміст, тональність і соціальний вплив, аби відрізнити щиру підтримку від поверхового використання.

У підсумку, роль шоу-бізнесу у формуванні культурних уявлень про небінарність є надзвичайно вагомою. Зірки — це не просто обличчя нових ідей, а справжні агенти змін, що допомагають трансформувати суспільні уявлення про гендер, сприяють поширенню інклюзивності та підтримують тих, хто знаходиться поза межами традиційних категорій. Водночас ця трансформація потребує уважного і критичного ставлення, аби небінарність стала не просто трендом, а частиною глибших соціальних змін.

2.4 Дискурс у медіа: як ЗМІ говорять про небінарність

Медіа відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні уявлень про соціальні явища, зокрема — про гендерну різноманітність та ідентичності. У межах дискурсивного аналізу важливо не лише досліджувати зміст повідомлень, а й аналізувати спосіб подачі інформації: який використовується тон, яку лексику обирають журналісти, наскільки враховується

соціокультурний контекст і чи дотримуються принципи інклюзивності. Тональність, лексика, а також рамки репрезентації — це елементи, що формують певний культурний код, своєрідну схему інтерпретації нових соціальних категорій, які лише починають входити в суспільний дискурс.

Особливо показовою є різниця в підходах до висвітлення небінарності у медіа англomовного світу і слов'янських країнах. В англomовному інформаційному просторі, особливо в США, Канаді та Великій Британії, спостерігається стійка тенденція до освітнього, емпатійного та відповідального висвітлення теми небінарності. Провідні ЗМІ дотримуються норм коректного вживання гендерно нейтральних займенників (they/them), надають детальні пояснення термінів, роз'яснюють соціальний та історичний контексти явища, а також активно залучають до дискусії представників квір-спільнот, науковців із гендерних студій та експертів у сфері прав людини.

Такий підхід має кілька ключових цілей. По-перше, він сприяє нормалізації та визнанню небінарних ідентичностей як природної частини спектра гендерної різноманітності. По-друге, він підвищує загальний рівень гендерної грамотності аудиторії, що, в свою чергу, формує більш толерантне і відкрито суспільство. По-третє, освітній медіа-дискурс створює платформу для емпатії та взаєморозуміння, знижуючи рівень стигматизації та дискримінації.

Крім того, англomовні медіа часто демонструють комплексність і багатогранність небінарних ідентичностей через персональні історії, репортажі, документальні проекти, художні твори та публічні обговорення. Висвітлення різних аспектів досвіду — від проблем самовизначення до складнощів у сфері медицини або права — допомагає побудувати більш цілісну картину й уможлиблює більш глибоке розуміння небінарності як соціального явища.

Натомість у слов'янських медіа — зокрема в українських, російських і білоруських — ситуація є більш складною та неоднозначною. Часто дискурс щодо небінарності набуває амбівалентного або навіть упередженого характеру.

Тон більшості матеріалів переважно нейтрально-іронічний, саркастичний або критично-негативний. Небінарність у таких текстах часто подається як «новомодна тенденція», «екзотика західних країн», «модний каприз» або «ознака культурної деградації». Відверто осудливі матеріали можуть позиціонувати небінарність як моральну дезорієнтацію, соціальну патологію або загрозу традиційним цінностям і усталеним гендерним ролям.

Такий підхід має низку негативних наслідків. Він не лише зменшує видимість небінарних людей у медійному просторі, а й посилює стигматизацію, виключення і навіть ворожість щодо них у суспільстві. Патологізування або маргіналізація ведуть до посилення дискримінації, булінгу і психологічного тиску, особливо серед молодих представників небінарних ідентичностей. ЗМІ, які використовують іронію чи сарказм, часто роблять теми небінарності легковажними або нівелюють їх соціальну значущість.

Ці відмінності в підходах ілюструють глибокий культурний розрив у сприйнятті гендерної різноманітності. У той час як англomовний дискурс базується на стратегії інклюзивного пояснення, емпатії і прийняття, слов'янські ЗМІ зазвичай орієнтуються на реакційне дистанціювання, редукування або навіть відкритий спротив. Важливо підкреслити, що цей розрив не є абсолютним — у слов'янському медіа-просторі дедалі частіше з'являються незалежні, нішеві або тематичні видання, які прагнуть висвітлювати небінарність на основі поваги, достовірних досліджень і безпосереднього досвіду спільноти. Такі медіа виступають своєрідним контр-дискурсом, що протистоїть поширенню стереотипів і сприяє формуванню більш інклюзивного та критично усвідомленого суспільного дискурсу.

Дискурсивний аналіз демонструє, що медіа не просто відображають соціальну реальність, а активно її конструюють, встановлюючи межі дозволеного, нормального, маргінального або навіть неприпустимого. Через вибір заголовків, стилістичних прийомів, лексичних одиниць і акцентів уваги медіа формують або руйнують уявлення про небінарність, визначають, хто має

право на таку ідентичність і як суспільство повинно реагувати на неї. Саме тому важливо не лише підраховувати частоту появ терміну «небінарність» у ЗМІ, а й ретельно аналізувати контекст, тон і спосіб подачі.

Від того, чи будуть медіа дотримуватися інклюзивної, критично усвідомленої та освітньої позиції, залежить те, чи зможе суспільство рухатися у бік розширення прав, підтримки і прийняття небінарних людей, чи залишатиметься у межах стереотипів, страхів і опору змінам. Важливо, щоб журналісти й редактори усвідомлювали свою роль у створенні дискурсу, працювали над уникненням сенсаційності, клише і спрощень, а натомість впроваджували принципи поваги до різноманіття, емпатії та відкритого діалогу.

Медіа можуть стати потужним інструментом соціальної трансформації, якщо будуть сприяти розширенню знань про гендерну різноманітність, підтримувати небінарних людей і допомагати суспільству приймати нові соціальні реалії. У цьому контексті освітні проекти, журналістські розслідування, культурні ініціативи та залучення активістів і представників спільноти відіграють ключову роль у зміні суспільних уявлень і налагодженні конструктивного діалогу.

2.5 Вплив на аудиторію: прийняття, поляризація, дискусії

Репрезентація небінарності в масовій культурі відіграє важливу роль у трансформації суспільного дискурсу про гендер, і водночас запускає нову хвилю суспільних обговорень, які викликають неоднозначні, а часом і конфліктні реакції. Масова культура, як дзеркало і рушій соціальних змін, має потужний потенціал для нормалізації нових форм ідентичності, водночас стикаючись з опором тих, хто прагне зберегти традиційні уявлення про світ.

З одного боку, репрезентація небінарних персонажів, публічних осіб і митців знаходить підтримку серед прихильників ідентичнісної свободи, прав людини та гендерної рівності. Для цих аудиторій поява небінарності в

публічному просторі — це не просто культурне оновлення, а важливий соціальний жест, який надає видимості тим, хто раніше був невидимим. Такі зображення стають інструментами соціальної легітимації, які дозволяють людям, що не вписуються у традиційну бінарну схему «чоловік-жінка», почуватися визнаними, підтриманими та повноцінними членами суспільства.

Коли небінарні персонажі з'являються у фільмах, телесеріалах, музичних кліпах або відеоіграх, вони не лише надають обличчя певній ідентичності, а й дозволяють глядачам емоційно взаємодіяти з нею. Наприклад, персонажі небінарної ідентичності в таких серіалах, як *Sex Education* або *Billions*, які вже були розглянуті, вперше показують небінарність як багатогранне, емоційно складне явище, а не як карикатурний або абстрактний образ. Це сприяє не лише підвищенню обізнаності, а й створенню простору для емпатії.

З іншого боку, масова поява теми небінарності часто викликає спротив із боку консервативних середовищ, які сприймають такі зміни як загрозу ustalеним цінностям, традиційним соціальним ролям і моральним нормам. У цьому дискурсі небінарність часто фігурує як «ідеологія», «модна тенденція» або «західний вплив», що руйнує «природний порядок». Особливо це помітно у реакціях частини релігійних груп, правих політичних сил або медіа, які позиціонують себе як «захисники традиційної сім'ї».

У таких поглядах простежується страх перед втратою стабільності та контролю над соціальними структурами. Небінарність тут інтерпретується як симптом культурної дестабілізації, яка «розмиває» межі між статями, порушує біологічні й моральні засади, ставить під сумнів цінність традиційної маскулінності та фемінності. Такі уявлення, попри їхню обмеженість, активно поширюються через політичні заяви, медіа-коментарі та соціальні мережі, створюючи інформаційне поле опору.

Попри це, поляризація суспільства щодо теми небінарності має і позитивні наслідки. Вона стимулює ширші обговорення понять гендеру, ідентичності, тілесності та прав людини. Гострі дебати — хоч і часто емоційні

— змушують суспільство замислитися над глибинними питаннями, які раніше залишалися на маргінесі. Дискусії, що виникають у медіа, освітніх закладах і соціальних мережах, сприяють підвищенню рівня обізнаності та критичного мислення, поступово інтегруючи ідеї гендерної різноманітності у мейнстрим.

Особливо важливою є роль молодого покоління в цьому процесі. Молодь, яка активно користується платформами TikTok, Instagram, X (Twitter) і YouTube, не лише споживає контент, а й активно його створює, просуваючи теми ідентичності, прийняття та самовираження. Небінарні інфлюенсери, блогери та активісти часто використовують соціальні мережі як інструменти освіти, де обговорюються теми правильного вживання займенників, досвід камінг-ауту, психологічної підтримки та боротьби з дискримінацією. У такому середовищі формуються нові цінності — повага до самовизначення, відкритість і готовність до діалогу.

Масова культура, своєю чергою, впливає на процеси ідентифікації, особливо серед підлітків та молодих дорослих. Улюблені персонажі, зірки або герої фільмів, які відкрито ідентифікують себе як небінарні, стають моделями для наслідування та джерелом сили. У таких прикладах — як музиканти Sam Smith, Demi Lovato, Ezra Miller або актори Asia Kate Dillon — репрезентація виходить за межі розваги й набуває освітнього та емоційного значення. Вона допомагає людям, які самі переживають процес самоідентифікації, побачити себе в культурному просторі, що зменшує відчуття ізоляваності й сприяє формуванню більш здорової самооцінки.

Незважаючи на ризики поверхневої або комерціалізованої репрезентації, загальна тенденція до зростання кількості небінарних репрезентацій у масовій культурі є позитивним знаком. Вона свідчить про поступову зміну культурної парадигми, де гендер розглядається не як фіксована ієрархія, а як спектр досвідів і самовираження. Ці зміни не є миттєвими і вимагають часу, освіти, діалогу та сміливості — як з боку небінарних людей, так і з боку суспільства загалом.

Таким чином, репрезентація небінарності в масовій культурі — це не лише відображення нових ідентичностей, а й активна участь у формуванні нових соціальних норм, де ключовими цінностями стають повага, рівність і право кожного бути собою. Через медіа, мистецтво, цифрові платформи та публічні голоси небінарність поступово інтегрується в суспільну уяву, відкриваючи шлях до більш справедливого, інклюзивного та різноманітного світу.

Висновки до розділу 2

Аналіз репрезентації небінарності у сучасній медіа- та кіноіндустрії виявив багатовимірну картину, яка поєднує як значні досягнення в галузі інклюзивності, так і низку викликів, пов'язаних із комерціалізацією, стереотипізацією та поляризацією суспільного сприйняття. Упродовж останнього десятиліття масова культура — зокрема телебачення, кінематограф, цифрові платформи, музика та соціальні мережі — стала одним із провідних просторових полів, у межах якого активно артикулюється тема небінарності. Саме через медіа небінарні ідентичності здобули видимість, змогли інтегруватися у мейнстримний культурний дискурс і стати об'єктом суспільного обговорення.

Репрезентація небінарних персонажів у телесеріалах, як-от *Billions*, *Sex Education* чи *Star Trek: Discovery*, засвідчує, що небінарність може бути показана глибоко, етично та емоційно правдиво. Ці приклади свідчать про зрушення у бік складної, багатовимірної подачі персонажів, що виходять за межі гендерної бінарності. Через емоційно наповнені сюжетні лінії, внутрішні конфлікти, соціальну взаємодію та прагнення до самоприйняття, такі образи не просто інформують, а дозволяють аудиторії емпатійно прожити досвід небінарної особи. Це має надзвичайно важливе значення для процесів нормалізації та легітимації нових ідентичностей у колективній уяві.

Однак паралельно з позитивними зрушеннями спостерігається тенденція до комодифікації небінарності. У багатьох випадках квір-образи, зокрема небінарні, використовуються як маркетинговий інструмент — маркери «прогресивності», що дозволяють брендам і медіаплатформам підвищувати лояльність молоді, квір-орієнтованої аудиторії. Але без залучення самих небінарних людей до створення наративів, без автентичного змісту, така репрезентація ризикує залишатися поверховою, а іноді навіть шкідливою, оскільки відтворює стереотипи або редукує ідентичність до зовнішньої естетики.

Важливим елементом сучасного медійного поля є соціальні мережі — TikTok, Instagram, YouTube, подкаст-платформи, де небінарні особи самі створюють і поширюють наративи про власний досвід. Ці платформи стали альтернативним каналом репрезентації, що базується не на зовнішньому погляді, а на суб'єктивності, автентичності та самоідентифікації. У цьому сенсі небінарність у цифрових медіа функціонує не лише як візуальний або концептуальний образ, а як жива, соціально й емоційно вкорінена практика, що чинить опір нормам, інституціям і дискурсивним обмеженням.

Значну роль у формуванні суспільного уявлення про небінарність відіграють зірки шоу-бізнесу, які відкрито ідентифікують себе як небінарні. Постаті на кшталт Sam Smith, Janelle Monáe, Asia Kate Dillon стали не лише публічними символами змін, а й джерелом натхнення, освіти й валідації для небінарних і гендерно неконформних осіб у всьому світі. Їхня публічна видимість трансформує дискурс, виводячи небінарність за межі маргінальності. Водночас критичний аналіз їхньої медіаприсутності дозволяє зрозуміти, що репрезентація, аби бути ефективною, не може обмежуватися глянцевою образом — вона має включати глибину, багатогранність, конфлікти та соціальний контекст.

У межах медіа-дискурсу особливо важливо враховувати регіональні відмінності. Англomовний простір зазвичай характеризується вищим рівнем інклюзивності, обережною термінологією та освітнім тоном у висвітленні

теми небінарності. Навпаки, у слов'янських медіа — зокрема українських, білоруських, російських — часто домінують іронічні, скептичні, а іноді навіть ворожі дискурси, в яких небінарність подається як «західний тренд», «модна забаганка» або «симптом моральної деградації». Це створює культурний розрив, який позначається на рівні прийняття, правовому захисті та емоційній безпеці небінарних осіб у різних регіонах.

Поляризація реакцій на репрезентацію небінарності свідчить про глибокі суспільні зміни. З одного боку, відбувається прогресивне прийняття, зростає емпатія, формується мова для опису нових ідентичностей, розширюється простір для культурного самовираження. З іншого — зростає спротив, який базується на страху втрати контролю, ідеологічній реактивності та культурному консерватизмі. Усе це демонструє, що медіа — це не лише дзеркало, а й інструмент боротьби: за видимість, за право на існування, за трансформацію норми.

Отже, сучасна репрезентація небінарності в масовій культурі — це складний і динамічний процес. Він не обмежується лише присутністю певних образів, а охоплює цілий спектр соціальних, культурних, політичних і економічних взаємодій. Від того, як саме медіа показують небінарність — через персонажів, зірок, наративи чи онлайн-контент — залежить, як суспільство трактуватиме нові ідентичності: як модну примху чи як глибоку, людську потребу в самовизначенні. Саме тому медіааналіз є не лише академічним завданням, а й етичною практикою, що вимагає критичності, емпатії та готовності до змін.

РОЗДІЛ 3 Соціологічний аналіз репрезентації небінарності в масовій культурі

3.1 Програма дослідження репрезентації небінарності в масовій культурі

Мета дослідження: виявити, як небінарна ідентичність репрезентується у сучасних медіа (українських та західних), а також визначити вплив інтенсивності такої репрезентації на рівень розуміння та емоційного реагування в суспільстві.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати кейси репрезентації небінарних персонажів у сучасному західному кінематографі.
2. Провести порівняльний контент-аналіз українських та англомовних медіа щодо теми небінарності.
3. Здійснити вторинний аналіз соціологічних опитувань щодо ставлення до ЛГБТК+ у США та Україні.
4. Виявити взаємозв'язок між інтенсивністю висвітлення теми небінарності в медіа і рівнем когнітивного та емоційного сприйняття в суспільстві.

Об'єкт дослідження: репрезентація небінарних ідентичностей у сучасній масовій культурі та медіа.

Предмет дослідження: соціокультурні та дискурсивні механізми формування образу небінарних осіб у медіапросторі та вплив частоти репрезентації на суспільне сприйняття.

Гіпотеза: «Інтенсивність висвітлення теми небінарності в засобах медіа сприяє зростанню рівня обізнаності, розуміння явища та зниженню рівня емоційного реагування.»

Методи дослідження:

- Контент-аналіз
- Дискурсивний аналіз
- Семіотичний аналіз
- Вторинний аналіз соціологічних опитувань
- Порівняльний аналіз культурного контексту

Емпірична база:

- Серіали: *Billions*, *Sex Education*, *Star Trek: Discovery*
- Медіа: CNN, NBC, Vice, Zaborona, «Гендер в деталях», телеграм-канали
- Соціологічні джерела: Pew Research Center (2022–2023), Gallup (2023), KIIS, «Рейтинг»

Очікувані результати:

- Визначення основних наративів репрезентації небінарних ідентичностей у медіа
- Ідентифікація відмінностей у дискурсивних стратегіях західних та українських джерел
- Підтвердження/спростування гіпотези щодо впливу інтенсивності висвітлення теми на рівень сприйняття

3.2 Відмінності репрезентації небінарності в українських та американських медіа

Українські медіа — обмежена видимість і традиційні наративи.

В українських мейнстримних медіа небінарні особи залишаються майже невидимими. Тематика ЛГБТК+ часто маргіналізується, а персонажі з небінарною ідентичністю або взагалі відсутні, або зображуються поверхнево. На сьогодні в українському кінематографі існують короткометражні фільми, присвячені тематиці ЛГБТК+ та, зокрема, небінарності. Ці стрічки зазвичай створюються у рамках незалежних проєктів, мистецьких ініціатив або спеціалізованих фестивалів квір-кіно, таких як «Sunny Bunny» (Київський міжнародний кінофестиваль «Молодість») чи Docudays UA. Вони відіграють

важливу роль у формуванні дискурсу, оскільки надають голос маргіналізованим спільнотам, дають можливість побачити реальні історії та розвінчують стереотипи.

Проте варто зазначити, що такі фільми залишаються у межах нішевої культурної сфери. Вони не доходять до широкого загалу глядачів, оскільки майже не представлені у масовому прокаті, на телебаченні чи у популярних стримінгових сервісах українського сегменту. Відповідно, їхній вплив є локалізованим і часто обмеженим лише аудиторією, яка вже має зацікавлення або прихильність до теми.

Таким чином, хоча сам факт появи таких фільмів є значним рушієм прогресу, він ще не створює масового інформаційного впливу, необхідного для системного зростання розуміння та прийняття небінарності в суспільстві. Для цього потрібна інтеграція теми у мейнстрім-медіа, великі кіностудійні проекти, серіали та освітні ініціативи, які були б доступними та легітимними для ширшого кола глядачів.

Ще одна поширена проблема — плутанина між поняттями "небінарність" і "трансгендерність". Це може призводити до хибного розуміння ідентичностей і використання некоректних займенників чи термінів. Така ситуація свідчить про недостатню обізнаність журналістів щодо гендерної різноманітності, що, у свою чергу, впливає на якість суспільної дискусії.

Англомовні медіа — інклюзивність і позитивна репрезентація.

В англомовних країнах за останні роки спостерігається значний прогрес у репрезентації небінарних осіб.

Тейлор Мейсон у "Billions" — перший небінарний персонаж у великому драматичному серіалі, зіграний небінарною акторкою Ейзією Кейт Діллон. Їхній персонаж — професіонал високого рівня, а гендерна ідентичність інтегрована в сюжет без акценту на "інакшості". Це приклад нормалізованої репрезентації, коли гендерна ідентичність не зводиться до єдиної характеристики персонажа.

Сьюзі Патнем у "Chilling Adventures of Sabrina" — небінарний персонаж, зіграний Лакланом Вотсоном. Сюжетна лінія Сьюзі показує реальні виклики самовизначення та прийняття, з якими стикаються небінарні люди.

Та також, велика кількість інших персонажів, наприклад, Джим у "Our Flag Means Death", Cal у серіалі "Sex Education", Adira та Gray у "Star Trek: Discovery", та навіть персонаж Че Діаз у продовженні культового серіалу «Sex and the City» — серіалі «And Just Like That...», поява якого стала ваговою культурною подією. Через Че Діаз у сюжет всесвітньо відомого серіалу вперше інтегрується тема небінарності, що виводить гендерну різноманітність у простір масового перегляду, стимулює дискусію у суспільстві та поступово нормалізує присутність небінарних ідентичностей у медіапросторі.

Ці приклади демонструють прагнення англомовних медіа до створення інклюзивного контенту, який відображає різноманітність гендерних ідентичностей і сприяє більш глибокому розумінню цієї теми у суспільстві.

3.3 Вторинний аналіз соціологічних опитувань щодо ставлення до ЛГБТК+

Використання даних авторитетних міжнародних дослідницьких організацій, таких як Pew Research Center, Gallup та ILGA-Europe, дозволяє зробити узагальнені висновки щодо ставлення до ЛГБТК+ осіб — зокрема небінарних — у різних регіонах світу.

Pew Research Center — це незалежна, неприбуткова дослідницька організація, розташована у США, яка спеціалізується на вивченні суспільних тенденцій, демографії, політики, ЗМІ, технологій, релігії та глобальних поглядів.

У дослідженні під назвою "Social Acceptance of LGBT People in 34 Countries" (2022) виявило значні відмінності у ставленні до ЛГБТК+ спільноти. Зокрема, у країнах Північної Європи, таких як Швеція, Нідерланди та Норвегія, рівень підтримки ЛГБТК+ осіб перевищує 75%. У США цей

показник становить приблизно 72%, з чіткою динамікою зростання серед молодшого покоління. У Швеції 94% опитаних вважають, що гомосексуальність має бути прийнята суспільством. Цей високий рівень підтримки свідчить про глибоке вкорінення інклюзивних цінностей у суспільстві. У США підтримка ЛГБТК+ спільноти зросла з 60% у 2000 році до 72% у 2020 році. Особливо помітне зростання підтримки серед молоді: 17% дорослих віком до 30 років ідентифікують себе як лесбійки, геї або бісексуали. Загалом, у 16 з 34 опитаних країн більшість населення вважає, що гомосексуальність має бути прийнята суспільством. Однак у деяких регіонах, таких як Нігерія, лише 7% населення підтримують цю думку.

ILGA-Europe — це незалежна міжнародна неурядова організація, яка об'єднує понад 700 ЛГБТК+ організацій із 54 країн Європи та Центральної Азії.

Згідно з рейтингом Rainbow Europe Map 2023, підготовленим ILGA-Europe, Україна отримала 20% зі 100 можливих, посівши 39-те місце серед 49 європейських країн.

Низький бал України зумовлений відсутністю правового визнання одностатевих партнерств, законодавства про зміну юридичної статі, заборони практик конверсійної терапії, інклюзивних антидискримінаційних законів, що охоплюють усі сфери життя. Хоча в Україні діє закон про заборону дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в сфері праці, інші сфери залишаються без належного правового захисту.

Попри низький рейтинг, в Україні спостерігаються позитивні тенденції. У 2022 році парламент ухвалив закон, що забороняє мову ворожнечі та заклики до дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в медіа. У 2023 році було внесено законопроект про легалізацію цивільних партнерств для одностатевих пар. Зростає видимість ЛГБТК+ спільноти через культурні ініціативи, активізм та медіарепрезентації.

Gallup — це одна з найвідоміших у світі аналітичних та соціологічних компаній, яка спеціалізується на проведенні опитувань громадської думки,

соціологічних досліджень і зборі статистичних даних щодо політики, економіки, культури, суспільного настрою тощо.

Згідно з даними Gallup за 2023 рік, між 1% і 2% дорослих у США ідентифікують свою гендерну ідентичність як небінарну. Серед них близько 80% також ідентифікують себе як ЛГБТК+. Особливо помітне зростання ідентифікації серед покоління Z (народжені з 1997 по 2005 рік): 2,8% представників цього покоління ідентифікують себе як трансгендерні. Загалом, понад 22% дорослих покоління Z (віком від 18 до 26 років у 2023 році) ідентифікують себе як ЛГБТК+.

Жінки покоління Z частіше ідентифікують себе як ЛГБТК+: майже 30% з них вказують на небінарну або іншу неконформну гендерну ідентичність. Серед чоловіків цього покоління цей показник становить приблизно 10,6%.

Статистичні дані показують, що культурна репрезентація часто не лише відображає, а й випереджає соціальні зміни. Завдяки медіа, мистецтву, літературі та іншим формам публічного висловлення небінарні ідентичності поступово стають більш видимими. Це допомагає формувати суспільну обізнаність і толерантність, адже знайомство з різними досвідами через культурний простір зменшує упередження та страхи.

Культурна репрезентація може стати справжнім каталізатором змін — вона створює умови для ширшого прийняття небінарності ще до того, як офіційні інституції визнають ці зміни або підкріплять їх на практиці. Проте, щоб ці трансформації були не лише помітними, а й стійкими, потрібна послідовна інституційна підтримка: впровадження інклюзивної політики, освітніх програм, правових змін і соціального захисту.

Тільки поєднання культурного впливу та структурної підтримки може забезпечити справжню інтеграцію небінарних людей у суспільне життя. Культура відкриває двері до прийняття, а інституції закріплюють ці зміни на рівні правил і можливостей для всіх.

3.4 Інтенсивність медійної репрезентації та її вплив на розуміння й емоційне сприйняття теми небінарності

Коли тема небінарності регулярно з'являється в медіа у різних форматах — від інтерв'ю та аналітичних статей до особистих історій і пояснення термінів — це суттєво впливає на сприйняття суспільством. Аудиторія поступово починає розуміти, що небінарність — це не просто «мода» чи «протест», а справжня форма особистісної ідентичності, яка має глибокі особисті й соціальні корені.

Важливо, що у таких матеріалах часто представлені реальні люди з різним досвідом. Це сприяє розвитку емпатії, дозволяє побачити різноманіття життєвих шляхів і визнає небінарність як частину сучасної соціальної реальності. Завдяки фаховим коментарям психологів, соціологів та інших експертів, медіа допомагають розвінчувати міфи й стереотипи, які можуть існувати навколо цієї теми.

Коли інформаційний простір насичується якісними матеріалами, тон суспільної дискусії змінюється: обговорення переходить від емоційних і часто агресивних реакцій до більш зважених, обґрунтованих і фактологічних.

У США тема небінарності вже давно стала частиною публічного простору. Відомі медіа, такі як CNN, NBC, Vice, The New York Times, регулярно публікують аналітичні матеріали, інтерв'ю з небінарними людьми та освітні статті. Культурна сфера — від Netflix і YouTube до популярних подкастів — також активно включає небінарних персонажів і публічних фігур, наприклад, Сема Сміта чи Еліота Пейджа.

Завдяки такій високій інтенсивності висвітлення, рівень розуміння теми в суспільстві суттєво зріс. За даними Pew Research (2023), більшість молоді у США (63%) вже розрізняє поняття «небінарна», «трансгендерна» та «гендерно-неконформна» ідентичності. Це свідчить про глибше проникнення знань у масову свідомість.

Ще один важливий аспект — зміна емоційної реакції. З 2015 року помітно зменшилася частка людей, які реагують на тему небінарності з роздратуванням чи обуренням, і водночас зросла кількість тих, хто ставиться до неї нейтрально або позитивно. Особливо це характерно для молоді та освічених груп населення.

Задля отримання даних Pew Research було проведено серію онлайн-фокус-груп з трансгендерними та небінарними дорослими, щоб глибше вивчити їхній досвід, виклики та надії. Ці фокус-групи були частиною ширшого дослідження, яке також включало опитування загального населення щодо ставлення до гендерної ідентичності та пов'язаних питань.

В українському інформаційному просторі тема небінарності залишається малопомітною. Вона з'являється переважно у нішевих медіа чи активістських спільнотах, таких як Zaborona, «Гендер в деталях» або окремі телеграм-канали. На загальнонаціональних телеканалах і великих новинних порталах ця тема або ігнорується, або подається з сенсаційним чи критичним відтінком.

Дані соціологічних опитувань (KIIS, «Рейтинг», 2022–2023) показують, що лише 17–21% українців можуть пояснити, хто такі небінарні особи. Водночас близько 60% респондентів висловлюють негативні емоції — тривогу, агресію чи обурення — коли чують про цю тему. Ці дані були отримані за допомогою кількісних методів опитування, таких як особисті інтерв'ю (face-to-face), телефонні опитування (CATI) та онлайн-опитування (CAWI).

Відсутність системного інформування формує уявлення про небінарність як про «чужу» або нав'язану західну концепцію. Це часто викликає захисну емоційну реакцію, а не інтерес чи бажання зрозуміти. Через слабку присутність теми в медіа, її непослідовне або емоційно забарвлене подання, аудиторія здебільшого реагує негативно та з нерозумінням. Дискусії часто залишаються на рівні емоцій, а знання — поверховими або стереотипними.

Порівняння з американським досвідом показує: там, де тема небінарності висвітлюється інтенсивно й у різних форматах, рівень розуміння зростає, а емоційна напруга знижується. В Україні ж низька інтенсивність подачі призводить до нерозуміння, напруги та емоційного відторгнення.

3.5 Синтез результатів: репрезентація як форма соціального впливу

Репрезентація небінарності в масовій культурі виявляється не лише відображенням змін у соціальній свідомості, а й самостійною силою, що активно формує нові уявлення, моделі поведінки, мовні практики та ідеологічні парадигми. Проведений вторинний аналіз культурних і медійних текстів, а також соціологічних даних, дозволяє зробити висновок, що репрезентація небінарності виконує не лише інформативну, а й соціалізуючу, символічну та трансформаційну функцію.

У західних країнах — зокрема у США, Канаді, Великій Британії, Нідерландах і скандинавських державах — репрезентація небінарності в масовій культурі поступово переходить від маргінального явища до соціально визнаного компонента публічного життя. Це особливо помітно у сфері телебачення, потокового відеоконтенту, музичної індустрії, цифрових платформ і навіть у рекламі. Небінарні персонажі дедалі частіше з'являються у популярних серіалах (як-от *Billions*, *Sex Education*, *Star Trek: Discovery*), при цьому вони не редукуються до функції «екзотичної присутності», а виступають як повноцінні носії особистої історії, внутрішніх конфліктів і емоційної глибини.

У цьому контексті масова культура стає простором, у якому відбувається не лише нормалізація небінарності, а й її визнання як варіанту людського існування, що має право на публічність, повагу та участь у творенні культурних смислів. При цьому важливо, що в багатьох випадках за створенням цих образів стоять самі небінарні автори, актори та сценаристи, що знижує ризик апропріації та формалізованого зображення. Крім того, деякі

стрімінгові платформи, такі як Netflix, Hulu, Amazon Prime, роблять цілеспрямовані кроки для підтримки квір-репрезентацій, як в організаційній політиці, так і в контенті.

Соціальні мережі посилили цей процес, надавши небінарним авторам можливість створювати контент незалежно від інституційних медіа. Платформи TikTok, Instagram, YouTube стали простором саморепрезентації, де небінарні люди визначають себе самі, обираючи мову, стиль, наратив і теми. Тут формуються нові форми видимості: відео про coming out, щоденники переходу, критика гетеронормативних стандартів, гумористичні відео, що висміюють стереотипи. Все це створює контекст, у якому небінарність не виглядає чужою, неформатною чи штучною, а постає як природна частина соціального ландшафту.

Дані соціологічних досліджень підтверджують трансформаційний вплив репрезентації. Згідно з опитуванням Gallup (2023), понад 20% молоді в США ідентифікують себе як представники ЛГБТК+ спільноти, а близько 12% — як небінарні або гендерно неконформні. Цей показник різко контрастує з даними серед старших вікових груп, де частка таких відповідей не перевищує 2–3%. Це свідчить про те, що саме покоління, сформоване в середовищі активного цифрового споживання контенту, значно відкритіше до ідеї гендерної гнучкості. Репрезентація тут відіграє роль соціального індикатора і водночас — каталізатора ідентичнісного розвитку.

Натомість у пострадянському просторі, включно з Україною, ситуація залишається неоднозначною. Хоча в останні роки спостерігається поступове підвищення обізнаності, зокрема завдяки перекладеному контенту, квір-активізму, незалежним ЗМІ та освітнім ініціативам, загальний дискурс щодо небінарності залишається обмеженим і амбівалентним. Часто термін «небінарність» взагалі не вживається у новинному просторі або подається в комічному, скептичному чи патологізуючому ключі. У багатьох випадках відсутнє навіть базове розуміння термінології, що унеможлиблює створення інклюзивного публічного обговорення.

Такі культурні відмінності обумовлені не лише різним рівнем демократизації медіа, а й історичними контекстами, станом громадянського суспільства та мовною політикою. У той час як у США медіа активно беруть участь у формуванні інклюзивного порядку денного, на пострадянському просторі вони часто орієнтовані на консервативні наративи або намагаються уникати «чутливих» тем. Це створює ефект соціального вакууму, у якому небінарні особи залишаються або невидимими, або зображеними через призму культурного непорозуміння.

Проте навіть у такому контексті репрезентація, якщо вона з'являється, може мати значний вплив. Досвід публічних coming out небінарних персон у соцмережах або нішевих медіа породжує хвилі обговорення, які, хоч і часто поляризовані, все ж змушують суспільство рефлексувати щодо усталених уявлень про гендер. Масова культура в цьому випадку виконує функцію «символічного навчання» — процесу, через який соціальні норми стають предметом обговорення, критики або переоцінки.

Репрезентація небінарності також впливає на мовну сферу. У країнах із високою видимістю небінарних осіб уже фіксується зростання вживання гендерно-нейтральних займенників у медіа, офіційній документації, корпоративній комунікації. Наприклад, у США займенники they/them були офіційно визнані словниками Merriam-Webster і Oxford як допустимі в однині. У багатьох університетах і компаніях вводяться політики, що вимагають поваги до самовизначених займенників. В Україні подібні процеси тільки починаються, хоча дискусії про мовне інклюзивне середовище вже з'являються в активістському колі та на рівні перекладацьких спільнот.

Підсумовуючи синтез результатів, можна зробити висновок: репрезентація небінарності в масовій культурі — це не лише про образ, який бачить глядач. Це також про політику видимості, соціальну норму, можливість самовизначення і потенціал культурного зсуву. Чим більше систематично і глибоко репрезентується небінарність — із дотриманням автентичності, етичності та контексту — тим більший шанс, що суспільство не просто

дізнається про іншу ідентичність, а й навчиться її визнавати та включати в соціальне тіло без дискримінації. Порівняльний аналіз англомовних і українських медіа підтверджує гіпотезу про зв'язок між частотою, глибиною та якістю репрезентації і рівнем сприйняття. Це доводить, що масова культура — не тільки відображення соціальних процесів, а й потужний агент їх формування та прискорення.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дослідження було здійснено комплексний соціологічний аналіз репрезентації небінарності в масовій культурі з урахуванням культурного контексту, медійної інтенсивності, дискурсивних стратегій та соціологічних даних. Проведене дослідження дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо взаємозв'язку між видимістю небінарності в публічному просторі та рівнем її сприйняття в суспільстві.

По-перше, порівняльний аналіз українських і англомовних медіа продемонстрував суттєві відмінності в підходах до репрезентації небінарних ідентичностей. У західному контексті тема небінарності поступово стала частиною мейнстримної культури, інтегруючись у популярні серіали, новинні матеріали, соціальні мережі та громадські обговорення. При цьому образи небінарних персонажів подаються не як винятки чи символи інакшості, а як повноцінні, багатовимірні учасники соціальних історій — такі, що мають професію, стосунки, емоції, внутрішні суперечності. Завдяки такому підходу відбувається нормалізація гендерного спектра як частини сучасного людського досвіду.

Натомість в українському медіапросторі тема небінарності залишається маргінальною, слабо представленою та переважно локалізованою у незалежних, нішевих ініціативах. Основні телеканали, новинні платформи та загальнодоступні ресурси або оминають цю тему, або подають її з відтінком непорозуміння, сарказму, або тривіалізації. Наявна термінологічна плутанина,

часто небінарність плутають із трансгендерністю, що додатково ускладнює розуміння феномена в суспільному дискурсі. Така ситуація свідчить про слабку інституційну та культурну готовність до інклюзії в Україні, попри окремі позитивні зрушення в активістських середовищах та документальному кіно.

По-друге, вторинний аналіз соціологічних опитувань (Pew Research Center, Gallup, KIIS, «Рейтинг», ILGA-Europe) підтверджує гіпотезу про зв'язок між частотою репрезентації теми небінарності в медіа та рівнем її сприйняття в суспільстві. У країнах із вищим рівнем медійного охоплення небінарних тем (США, Швеція, Нідерланди) спостерігається зростання підтримки ЛГБТК+ спільноти, зменшення емоційної напруги у ставленні до гендерної різноманітності та зростання ідентифікації серед молоді. Ці країни демонструють приклад того, як послідовна культурна присутність, підтримана освітніми й правовими інструментами, сприяє глибшому розумінню та інституційному визнанню небінарних ідентичностей.

Водночас в Україні, де тема висвітлюється рідко і часто подається упереджено, рівень знань про небінарність залишається низьким, а емоційна реакція значною мірою негативною. Це підкріплюється результатами соціологічних досліджень, які показують домінування тривоги, агресії та непорозуміння в суспільному сприйнятті теми. З огляду на це, можна констатувати, що брак медійної присутності не лише знижує обізнаність, а й закріплює патерни виключення, стереотипізації та дискримінації.

По-третє, синтез даних підтвердив, що репрезентація небінарності в масовій культурі — це не нейтральна інформаційна дія, а активна форма соціального впливу. Вона здатна не тільки інформувати, а й формувати нові моделі ідентичності, трансформувати мову, змінювати норми та впливати на політичний порядок денний. Там, де репрезентація є регулярною, глибокою та етичною — виникає культурне середовище, в якому небінарність розглядається не як відхилення, а як одна з легітимних форм буття. Там же, де

така репрезентація поверхова, несистемна або негативна — виникає опір, страх і стигматизація.

Таким чином, результати дослідження дозволяють зробити висновок, що інтенсивність, якість і контекст репрезентації небінарності в масовій культурі безпосередньо впливають на рівень розуміння, прийняття та емоційного реагування в суспільстві. У цьому процесі масова культура виконує не лише інформативну, а й нормативну, соціалізуючу та емоційну функцію, і саме тому є ключовим інструментом соціальних трансформацій у сфері гендерної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що феномен небінарності в сучасній масовій культурі є складним, багат шаровим і динамічним явищем, що охоплює як особистісні виміри самовизначення, так і ширші соціальні, культурні та політичні контексти. У ХХІ столітті тема гендерної різноманітності набула особливої актуальності внаслідок глибоких змін у ціннісних орієнтирах, зростання уваги до прав людини, індивідуальної автономії та деконструкції традиційних ієрархій. У цьому процесі небінарність посіла особливе місце, виступаючи символом опору усталеним уявленням про гендер, норму та соціальну організацію.

Масова культура, зокрема телевізійні серіали, фільми, музика, соціальні мережі й рекламні кампанії, відіграє ключову роль у формуванні уявлень про ідентичність. Вона не лише відображає соціальні процеси, а й активно їх конструює, нормалізуючи або маргіналізуючи ті чи інші форми буття. Упродовж останнього десятиліття спостерігається поступове зростання кількості небінарних персонажів у західній медіапродукції, особливо в англomовному контексті. Такі приклади, як Cal у серіалі Sex Education, Adira і Gray у Star Trek: Discovery, Тейлор у Billions чи небінарні публічні особи, як Sam Smith і Janelle Monáe, сприяють тому, що ідея гендерного спектра набуває публічної видимості. Однак це зростання видимості супроводжується не лише інтересом, а й опором, що свідчить про наявність культурного конфлікту між традиційними уявленнями про стать і новими формами ідентичності.

Соціологічний аналіз засвідчує, що визнання небінарності неможливе без переосмислення самої категорії гендеру. Теоретичні основи цього процесу закладено у працях таких дослідниць, як Джудіт Батлер, Ів Кософські Седжвік, Майкл Ворнер, Гейл Рубін. Їхні ідеї про гендер як дискурсивну практику, перформативність, нестабільність і соціальну обумовленість відкрили шлях до сприйняття гендеру не як бінарної біологічної даності, а як

процесу, що конструюється в культурі, мові, тілесності та взаємодії. Квір-теорія виявила, що ідентичність не є фіксованою сутністю, а радше є ефектом повторюваних соціальних дій, і саме через це небінарність постає як політичний і культурний жест, спрямований на розширення простору людської свободи.

Водночас медіарепрезентація небінарності має неоднозначний характер. З одного боку, поява небінарних персонажів у популярних серіалах і фільмах сприяє нормалізації та легітимації цієї ідентичності. Така присутність дозволяє молодим людям, які шукають себе, відчутти, що вони не самотні, і що їхнє переживання має право на існування. З іншого боку, існує тенденція до поверхневої репрезентації або навіть експлуатації теми небінарності як маркетингового інструменту. У деяких випадках небінарні образи використовуються для того, щоби позиціонувати продукт як «інклюзивний» чи «прогресивний», не супроводжуючись реальним розкриттям глибини персонажів чи щирим розумінням суті небінарного досвіду. Це викликає критику з боку квір-спільнот і науковців, які наголошують на небезпеці редукції складних ідентичностей до візуальних маркерів або стилістичних прийомів.

Значну роль у цьому процесі відіграють також соціальні мережі, які стали простором для автентичної самопрезентації та творення альтернативних наративів. TikTok, Instagram, YouTube дозволяють небінарним авторам розповідати власні історії, ділитися досвідом трансформацій, психоемоційних станів, суспільного спротиву або прийняття. Ці платформи формують контр-дискурси до мейнстримної медіаподачі, часто більш щирі, вразливі й відверті. Саме в цифровому просторі формуються горизонтальні мережі підтримки, де небінарність перестає бути теоретичною абстракцією і постає як жива, тілесна, щоденна практика існування.

Аналіз сучасного медіадискурсу вказує на те, що ставлення до небінарності значною мірою залежить від культурного контексту. В англomовному середовищі простежується тенденція до емпатійного,

освітнього висвітлення небінарної тематики: використовуються коректні займенники, надається слово представникам спільноти, публікуються матеріали, що пояснюють терміни й концепти. Натомість у багатьох слов'янських країнах, зокрема в Україні, медіа часто демонструють амбівалентність або навіть вороже ставлення. У публічному дискурсі небінарність подекуди подається як західна «мода», як загроза традиційним цінностям або як привід для іронії. Проте паралельно з цим виникають незалежні видання, медіаактивізм і квір-мистецтво, що сприяють формуванню більш відкритого середовища.

Історичний вимір теми також має велике значення. Попри уявну новизну, небінарні ідентичності існували в багатьох культурах упродовж століть. Приклади хіджр у Південній Азії, дводуховних осіб у Північній Америці, факалеїті в Полінезії та інших демонструють, що множинність гендерних форм є не аномалією, а глибоко вкоріненим елементом людського буття. Сучасна небінарність — це не стільки новий винахід, скільки форма культурної реабілітації раніше маргіналізованого знання, актуалізованого в умовах глобалізації, цифрової комунікації та нової хвилі правозахисного руху.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що медіарепрезентація небінарності в масовій культурі є одночасно і свідченням суспільних змін, і засобом їх прискорення. Вона відбиває трансформацію уявлень про норму, тіло, сексуальність, ідентичність, а також сприяє формуванню нових культурних сенсів, відкритих до різноманіття. Водночас критичний аналіз репрезентацій необхідний для того, щоб уникнути поверхневості та комодифікації квір-ідентичностей. Лише через комплексний підхід — поєднання теоретичного осмислення, емпіричного аналізу та врахування голосів самої спільноти — можливе глибоке розуміння небінарності як важливого соціокультурного явища нашого часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. – New York : Routledge, 1990.
2. Бергер П., Лукман Т. Трактат «Соціальне конструювання реальності». – США, 1966.
3. Eve Kosofsky Sedgwick. Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire. – США, 1985.
4. Where We Are on TV Report – 2023. GLAAD.
URL: <https://glaad.org/whereweareontv23/summary-of-broadcast-findings/> (дата звернення: 28.03.2025)
5. Brenan M. Slim Majority of U.S. Adults Say Changing Gender Is Morally Wrong. Gallup. 2024.
URL: <https://news.gallup.com/poll/645704/slim-majority-adults-say-changing-gender-morally-wrong.aspx> (дата звернення: 28.03.2025)
6. Jeffrey M. Jones, Gallup. LGBT Identification in U.S. Ticks Up to 7.6%. 2024.
URL: <https://news.gallup.com/poll/611864/lgbtq-identification.aspx> (дата звернення: 07.04.2025)
7. Jeffrey M. Jones, Gallup. LGBTQ+ Identification Rises to 9.3% in 2025.
URL: <https://news.gallup.com/poll/656708/lgbtq-identification-rises.aspx> (дата звернення: 07.04.2025)
8. ILGA-Europe. Rainbow Europe Map 2021.
URL: <https://www.ilga-europe.org/report/rainbow-europe-2021/> (дата звернення: 07.04.2025)
9. Poushter J., Kent N. Pew Research Center. Global Divide on Homosexuality Persists. 2020.
URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/06/25/global-divide-on-homosexuality-persists/> (дата звернення: 07.04.2025)
10. Brown A., Pew Research Center. 5 Key Findings About LGBTQ+ Americans. 2023.
URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/06/23/5-key-findings-about-lgbtq-americans/> (дата звернення: 11.04.2025)
11. Shevtsova M. Queering Displacement: Identity, Borders and Belonging. GPPI, 2024.
URL: https://gppi.net/assets/Shevtsova_2024_Queering_Displacement_FINAL.pdf (дата звернення: 13.04.2025)
12. Machado Y., Ortiz Vico on playing non-binary pirate Jim on Our Flag Means Death. Interview. EW. 2022.

- URL: <https://ew.com/tv/our-flag-means-death-vico-ortiz-interview/> (дата звернення: 13.04.2025)
13. Corcione A., Kearns M. Lachlan Watson on Playing Susie in ‘Chilling Adventures of Sabrina’. Teen Vogue. 2018.
URL: <https://www.teenvogue.com/story/lachlan-watson-susie-putnam-chilling-adventures-of-sabrina> (дата звернення: 16.04.2025)
14. Schneider N. Gender Z. New Normalities: Queer Art in Ukraine Creates Visibility and Challenges Common Perceptions.
URL: <https://genderz.org.ua/new-normalities-queer-art-in-ukraine-creates-visibility-and-challenges-common-perceptions/> (дата звернення: 16.04.2025)
15. Головатий Д. Детектор медіа. У більшості регіональних медіа в Україні переважають гендерно-нейтральні сюжети: моніторинг Нацради. 2024.
URL: <https://detector.media/infospace/article/230572/2024-08-07-u-bilshosti-regionalnykh-media-v-ukraini-perevazhayut-genderno-neytralni-syuzhety-monitoryng-natsrady/> (дата звернення: 19.04.2025)
16. Земляна І. Інститут масової інформації. Як журналістам писати про небінарних людей. 2023.
URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yak-zhurnalistam-pysaty-pro-nebinarnykh-lyudej-i61365> (дата звернення: 29.04.2025)
17. Ірискіна І. Гендер в деталях. Трансгендерність і небінарні гендери в історії й культурі. 2020.
URL: <https://genderindetail.org.ua/library/identichnosti/transgenderism/trans-peoples-in-history-and-culture.html> (дата звернення: 29.04.2025)
18. Академія Української Преси. Звіт «Репрезентація гендерних ідентичностей в українських регіональних ЗМІ». 2013.
URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zvit_genderni_identuchnosti.pdf (дата звернення: 29.04.2025)
19. Корольок Л. Wonderzine Україна. Хто такі небінарні люди й чому це не лише про гендерні стереотипи. 2025.
URL: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/equality/22267-hto-taki-nebinarni-lyudi-y-chomu-tse-ne-lishe-pro-genderni-stereotipi> (дата звернення: 02.05.2025)
20. Зміна. Соцмережі не захищають ЛГБТІК-користувачів від мови ворожнечі та переслідувань – GLAAD. 2025
URL: <https://zmina.info/news/soczmerzhi-ne-zahyshhayut-lgbtik-korystuvachiv-vid-movy-vorozhnechi-ta-peresliduvan-glaad/> (дата звернення: 15.05.2025)